

Het goed Stormbroek aan de Putterbrink.

Jan van de Kraats, vrijwilliger bij het PHG

In een voogdij document uit 1765 (0203-519) over de kinderen van Jacob van Nijendaal en Metje Barten zien we onder de bezittingen ... een erf en goed Stormbroek gelegen onder het dorp van Putten, soo het bij Casijn Johannissen in huur en pagt gebruikt word (voor 110 gulden per jaar). Naast Stormbroek een perceel zaailand de Birk van ses schepel (0,85 ha) groot, naast de Birk nog 1,5 schepel zaailand, nog een mud (0,57ha) zaailand met houtgewas (eromheen) het Brinkkampje ... De familie Nijendaal is lang eigenaar geweest van Stormbroek. In 1733 (0203-863) verkopen Jan Stormbroek, Peel Stormbroek en Arent Stormbroek, de kinderen van van wijlen Hendrik Jansen Stormbroek en Johanna Tops, aan Jacob van Nijendaal - koster van Putten - en zijn vrouw Metjen Barten van den Poll de helft van het erf en goed genaamd Stormbroek. Het bestond uit een huis, hof, (hooi)berg en ander getimmer gelegen met de landerijen aan de Putterbrink. De andere helft was net daarvoor door hen aangekocht, afgezien van een vierde van een achttiende part in de andere helft (dus 1/144 deel) wat ze er nu ook bij kregen. De rest zou al in hun bezit zijn. Het klinkt vreemd want later in dat zelfde jaar verkoopt een broer van Jacob, genaamd Gijsbert van Nijendaal en zijn vrouw Aleijda Bessels aan hen: vier achttiende part en drievierde part van een achttiende part, (dus 19/ 72 part is 0,264). Waarschijnlijk werd bedoeld dat de familie Stormbroek alles al had verkocht aan de familie Van Nijendaal.

Stormbroek was ooit een onderdeel van de bezittingen van de Heren van Putten. Ook boerderij de Grote en Kleine Roest aan de Beekweg maakten daar deel van uit. Hun Hof te Putten lag tussen deze boerderijen en de Telgterweg in. Dit gebied heet nog altijd de Hooft. Tot in de negentiende eeuw lagen hier twee boerderijen: de Grote en de Kleine Hooft. Die hebben hun naam te danken aan de vroegere Hof van de Heren van Putten. In de Graver (jaarboek) van 1994 heeft Klaas Friso hier uitgebreid over geschreven. De Heren van Putten hadden hun stamslot in Putten bij Elburg. Ze hadden voor zover we weten niets te maken met ons dorp Putten. De Hof te Putten was dus geen tuin, maar vergelijkbaar met de Kelnarij had het een beheersfunctie. In documenten van de Heren van Putten wordt altijd gesproken over de Hof van Putten bij Ermelo om verwarring met de Hof bij Elburg te voorkomen. Het waren trouwens geen lieve jongens, ook al kwamen ze uit een ridderlijk geslacht en werden ze Heren genoemd. Ze voerden constant oorlog; hun stamslot bij Elburg is meerdere malen tot de grond toe afgebroken om, zoals men zei, dat roversnest uit te roeien.

In Putten hadden we tot na de Tweede Wereldoorlog een Hooftlaan die vanaf de Harderwijkerstraat als oprijlaan naar Schoonderbeek (het oudste huis van Putten!) en verder naar de Hooft liep. Bij de herinrichting van dit gebied oostelijk van de Oude Rijksweg heeft de gemeente Putten zijn betekenis geheel verkeerd begrepen. Men dacht dat het een (belangrijke) Hoofdlaan met een D was. Nu kronkelt een weg met deze naam als een slang dwars op de oorspronkelijke route door de nieuwe wijk. Ook is het laatste stuk langs Schoonderbeek naar de Telgterweg, dat een openbare weg was en een geliefde wandelroute, op geheel onterechte gronden afgesloten.

Dat Stormbroek van de Heren van Putten was, is maar zeer spaarzaam gedocumenteerd. Al heel vroeg uit circa 1325 stamt een document in het Gelders archief (0001-686). Een gedrukte uitgave van Van Doornink uit 1805 met de titel “Schatting van de landen van Gelre” geeft een naam van een belastingbetaler: Barent te Storenbroec, Puttensi. De aanduiding Puttensi betekent dat hij horig was aan de Heren van Putten. Ik denk dat Storenbroek een gevolg van de losse schrijfstijl van die tijd is. Zoals inmiddels wel duidelijk is uit mijn andere verhalen, waren rond het jaar 1000 kloosters in Duitsland vaak eigenaar van grote delen van het grondgebied in Putten en elders op de Veluwe. Die eigenaars gaven hier namen aan goederen die hun deed denken aan hun geboorteplek. Zo vond ik in oorkonden uit 1374 van de Abdinkhof, het moederklooster te Paderborn van onze Kelnarij, de “Curia in Stormbroke” (STAMA 4217). Vertaald, de Hof te Stormbroke. Stormbroke heet tegenwoordig Stormbruch en is een plaats ten zuiden van Paderborn. Onder de oude schrijfwijzen van die plaats waren ook Storembruck en Sturembroke. Hier in Putten komen we ook nog de namen tegen van Ber[nar?]do de Stuerbroec in 1333 (0001-0372) en in 1420 Henrick van Stoibrbroick (0203-7). Je kunt er alle kanten mee op.

Naast ons Stormbroek aan de overkant van de Husselersteeg ligt het erfje Keizersweert. Ook dat is een plaats in Duitsland (bij Arnhem over de grens) die op dezelfde manier in Putten is gekomen. Een weert of weerd is namelijk een weiland in de uiterwaarden (lees dit woord nog een keer) van een rivier. Weer moet ik hier met een kritische opmerking komen. De gemeente Putten heeft namelijk de naam gebruikt voor het industrieterrein langs het spoor op de plek van boerderij Vliekengoed of Groot Norden. Ook de weg daar heen, vanouds de Norder- en Engesteeg geheten, heeft die naam gekregen. Helaas is het fout gegaan bij een poging net ABN te schrijven en geen plat Puttens. In plaats van de trotse naam van boerderij de Keisersweert, is het nu Keizerswoert geworden. Dat is de naam van een eend.

De Heren van Putten droegen namen als Herbert van Putten, Pelgrim van Putten en Alijt van Putten. Alijt was de laatste (dochter) onder die naam, er waren geen zonen geboren. Zij trouwde in 1420 met Reinart de Vos van Steenwijk. Na de Vossen van Steenwijk, die ook wel de Vossen van Putten heetten, kwam het geslacht Van Haeften. Die waren ook eigenaar van het huis Staverden. Zo is door vererving de tiendhefing (belasting) over gegaan op Staverden. Die werd dan ook vanaf die tijd de Staverdense Tient genoemd. Zo lezen we op de website van het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe onder de Leenkamer (bij Elburg) 752 uit 1558 bij de Staverdense tienden: ... Uth twe stucke lantz genant Sturmbroick, toehoernde Aelt Hermsen, heele thienden. Uth een camp gelegen an Sturmbroick, toekomende Germen Killen, heele thienden ... Anders dan bij de Kelnarij is er geen uitgebreid archief bewaard gebleven van Staverden. We zullen het dus moeten doen met losse feitjes uit de rechtspraak, zoals in 1625 (0203-69) ... Merritgen Jans met Henrick Vetten haar member (voogd) gebodet (gedaagd) bij Goert Brants ten zake van het maaien van koorn op het goed Stormbroeck ... In 1687 is er proces met de boer van Hussel over een stuk land, de Biesen, onder Stormbroek. Hierin blijkt maar weer eens het belang van een goed werkend kadaster. Nu moest men het doen met onduidelijke, woordelijke beschrijvingen uit oude tiend registers. Dat is weer iets geheel anders dan in een proces uit 1716 (0203-340) ... Tussen de heer landdrost van Veluwen, clager ter ene, ende Jan de broer van de boer op Stormbroek en Henrick Teunissen de scheper (schaapherder), beklagden ter andere zijde. Ter oorzake dat zij met bijlen zouden hebben gevochten ... We klagen nu wel eens, maar toen waren steekpartijen met messen en andere wapens aan de orde van de dag.

Fig. 1. Weergegeven zijn de landerijen van Stormbroek (binnen de rode begrenzing) op de kaart van 1832. Het stukje heide van de Putterbrink is eigenlijk pas vastgesteld bij de verdeling in 1841. Het aparte blokje linksboven is de Schraan. Het erfje Keizersveert ligt ernaast. De weg linksonder is de huidige Stationsstraat, toen nog Oeverseweg genoemd. Geheel rechtsonder boerderij Colengoed. Bouwland is bruin ingekleurd, hakhout donkergroen, weiland lichtgroen, tuingrond zalmkleurig, heide lichtpaars en hoge dennen donkerpaars.

Gaan we weer terug naar het onroerend goed. In 1650, net na de Tachtigjarige Oorlog, probeert men de belasting-inkomsten weer op orde te brengen. In de zogenaamde verpondingslijsten lezen we de gegevens van Stormbroek:

Henrick Gerritsen cum suis (met de zijnen), eigenaer vantt goet Stormbroeck, pachter Elbert Rijcksen van hujs, hoff van 1½ schepel.
 5 molder gesaeijs op den 3de gerff.
 1 molder den 4de gerff vrijgelt.
 3 peerden.
 3 koeijen en een pinckje.
 1 schepel haver aen Putten.
 3½ strs tot tins aende heer van Putten.

We zien weer bewijs dat er afdrachten waren aan het Huis Putten bij Elburg. Wat opvalt is dat er zowel drie paarden als drie koeien zijn. De melkproductie was nog ondergeschikt, de mest voor het bouwland (ca 3,5 ha) was eigenlijk belangrijker. Paarden kon je ook beter voor de ploeg of voor de kar spannen en poepten ook.

Fig. 2 Een recente luchtfoto van hetzelfde gebied als in figuur 1. In rood weer de vroegere begrenzing van Stormbroek.

In 1697 wordt er een hypotheek gevestigd (0008-878) op: ... Een half erff en goet gen[aamp]t Sturmbroek en nog een partjen in het goet gelegen in de buijrschap Norden, neffens een deijlinge holts in de Putterbosch en een halve hoeff in de Sprijelderbosch, toebehorende Henrik Jansen Sturmbroek en Jannichien Tops sijn huijsvrou ... Het is dus op dat moment in eigendom van het echtpaar dat we in de inleiding al tegenkwamen, voordat Jacob van Nijendaal in 1733 eigenaar werd. Bij een inventarisatie in 1750 heeft koster Jacob van Nijendaal 3 koeien en 5 pinken. Een paard wordt niet meer genoemd. In 1752 koopt hij nog een akker zaailand met houtwal van Reijer van Harsseelaar en Reijntje van den Engh (863-0075). Het is gelegen ... bij 't erf en goed Sturmbroek, waar aan oost en zijdwaarts koperen, westwaarts Philips Cornelissen en noordwaarts de Nordersteeg ... Dit moet wel perceel C998 de Berk zijn, want Philip Cornelissen woonde op het erfje Keisersweert.

Na Jacob van Nijendaal heeft zoon Gerrit van Nijendaal en zijn vrouw Egberta Eggen kennelijk Stormbroek overgenomen. Want in 1787 verkoopt zijn broer Aalt van Nijendaal en Willempje Casijnsen (van Diermen?) aan hen een vierde part van het erf en goed Stormbroek genaamd, gelegen bij het dorp Putten aan de Putterbrink, voor de som van 921 gulden. In 1789 volgt zo nog een vierde part ook voor 921 gulden. In 1810 verdeelt Gerrit van Nijendaal bezittingen onder zijn kinderen (864-0080); Jan Jacobus Nijendaal krijgt toebedeeld ... het erf Stormbroek genaamd (nr. 26) leggende onder Putten tussen het land van H[eribert] van Westerveld en de Putterbrink zoals het bij Jan Woutersen gebruikt word ... Gerrit Frens, zoon van Judith van Nijendaal en gehuwd met Evert Frens, krijgt de andere helft van het erf Stormbroek. Nu wordt duidelijk hoe het zat met de eigenaars van Stormbroek bij de Verdeling van de Putterbrink in 1841. Genoemd in dit vorige verhaal werden Jacob van Nijendaal Gerritszoon zonder beroep te Harderwijk en Gerrit Frens winkelier te Wageningen.

In 1845 is Gerrit Frens overleden en verkoopt zijn weduwe Catharina Elisabeth Harthoorn haar helft van Stormbroek. Ook Jacobus van Nijendaal is overleden en zijn weduwe Grietje van Twiller wonende te Harderwijk verkoopt de andere helft. De boer op dat moment is Bessel Woutersen van den Bijtel. Het geheel omvat ongeveer 24 bunders en bestaat uit een huis, schuur, berg, varkensschot en een put. Daarnaast een erf, tuin, bouwlanden, weilanden, heidevelden, opgaande bomen en hakhout. Veel perceelsnamen met hun kadaster nummer worden genoemd, ze zijn weergegeven in fig. 1. De derde garf (1/3 van de graanoogst) zal de boer laten staan (Staverdense tient) en ook de thins moet betaald worden. Hoeveel is onduidelijk. Koopster voor 4100 gulden is Fenna Piepers, de weduwe van Anthonie Evers en winkelierster te Putten. Vijf jaar later in 1850 is ook zij overleden. Als we weten dat een van haar kinderen, Christina Evers, getrouwd is met boswachter Willem van Ganswijk begint het voor velen al een beetje duidelijk te worden. Vooral als bij het nagelaten onroerend goed zich de panden tegenover de kerk van de ons bekende kledingzaak Van Ganswijk bevinden. Onder het resterende gedeelte zien we ook de woning naast de Allermolen herberg en losse percelen grond. Dirkje Evers krijgt de winkel. Gezina Evers krijgt een deel van de winkelpercelen met een huis erop aan de Kerkstraat en het huis de Allermolen. Jan Evers krijgt voornamelijk kontanten en Christina Evers voornamelijk Stormbroek. Haar zoon Anthonie van Ganswijk blijkt later ook winkelier te Putten te zijn. Hij was getrouwd met Grietje van de Poll. Gezina Evers heeft met een legaat haar neef Anthonie van Ganswijk de winkel nagelaten.

In 1878 overlijdt Christina Evers, weduwe van Willem van Ganswijk, en komt er een aangifte voor successierechten. Onder het onroerend goed bevindt zich het goed Stormbroek, maar ook het bos de Schraan (B412-414) tussen Husselsesteeg en de Nordersteeg (nu aftakking Handelsweg) waar onlangs de autosloperij is gesaneerd. De Schraan is al een eeuwenoud gebied. De naam is waarschijnlijk van "De Schraaijen" afkomstig; het is dus weinig vruchtbare grond. In datzelfde jaar is er een door de rechter afgedwongen veiling. Stormbroek wordt gezamenlijk gekocht door de drie broers Aalt, Antonie en Otto van Ganswijk. Kennelijk is er toch iets niet goed verlopen, want in 1885 is er weer een door de rechter afgedwongen veiling van Stormbroek. Maar nu wordt de veiling opgehouden, en Stormbroek blijft in onverdeeld familiebezit.

Het Goor

Westelijk van het erf Stormbroek ligt een zeer bijzonder gebied, het Goor. Het is vrijwel rond en ligt veel lager dan het omringende land. Op de kaart van 1832 is ook goed te zien dat de wegen en percelen zich, alsof door enorme krachten, om het Goor gericht hebben. Het is alsof er in het verre verleden een meteoriet is ingeslagen. Sommigen beweren dat het om een pingo gaat. Een pingo kon in de ijstijd ontstaan door steeds maar weer bevroren en ontdooien van een waterbel of waterlens in de grond. Bij het bevroren zet het ijs uit en werd de grond naar de omgeving weggedrukt in een steeds bredere omwalling. Bij het dooien liep het weer vol water, enzovoorts. Ongeveer de helft (oostelijk) van het Goor hoorde onder Stormbroek. De westelijke helft hoorde vroeger aan grootgrondbezitter Heribert van Westerveld, wonende op de Salentein. Mijn grootvader, Jan van Malestein en boer op Hussel, had er ooit zijn koeien lopen. Eens moet hier ook nog een boerderij met de naam het Goor zijn geweest. De plek daarvan is nog onbekend.

Fig. 3. Het Goor als een oog met Stormbroek in de rechter ooghoek. Links in 1832, rechts een recente hoogtekarta met rood als hoger gelegen en lichtgroen als lager gelegen terrein. Let op de rangschikking van de wegen en percelen er omheen. Het suggereert een meteoriet-inslag of een pingo.

Tenslotte

We hebben een beetje een beeld gekregen van het zeer oude erf en goed Stormbroek. De geschriften gaan terug tot 1325 toen het aan de Heren van Putten toe behoorde. Daarvoor is het gissen. Ze stonden bekend als roverhoofdmannen; ze hebben het misschien wel veroverd op anderen. De naam Stormbroek kunnen we linken aan de plaats Stormbruch in Duitsland. Het zelfde gaat op voor Keizerweert. Ook Coolengood heeft zijn naam te danken aan een Duitse stad, namelijk Keulen. Het ligt daarom in de verwachting dat het gebied in 855 geschonken is door de Friese edelman Folkerus aan de kloosters aldaar. Friesland moet hier ruim worden opgevat; het omvatte in die tijd zo'n beetje alles boven de grote rivieren. Stormbroek ligt op de rand van het Goor, een geologisch bijzonder gebied. Het heeft op de

kaart in fig. 1 veel weg van een oog, met boerderij Stormbroek in de ooghoek en dan de akkers er om heen. Onze bekende vroegere historicus Klaas Friso roemde het gebied rond de Husselsesteeg vanwege de zeer oude akkers met houtwallen eromheen. De projectontwikkelaars van nu lijken onwetend van dit alles, en kunnen hier misschien notie van nemen.

Bronnen:

De vele bronnen in het Gelders Archief te Arnhem zijn in de tekst opgenomen met hun inventaris nummer. Veel kan via de website worden bekeken.

Uit het gemeente archief te Putten komen de akten van de Puttense notarissen.